

บทที่ ๑

บทนำ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มุ่งศึกษาสภาพของนักปีพาทย์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ โดยพิจารณาสภาพของนักปีพาทย์ควบคู่กับบริบททางสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ความสำคัญของวัฒนธรรม ด้านดนตรีในสังคมไทยเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพของนักปีพาทย์ โดยเฉพาะการที่ราชสำนักและเจ้านายชั้นสูงให้การอุปถัมภ์นักปีพาทย์ ทำให้เกิดความแตกต่างทาง สภาพภาพระหว่างนักปีพาทย์ที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์และนักปีพาทย์ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งนำไปสู่ การสืบสายสกุลนักปีพาทย์ในเวลาต่อมา

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นักปีพาทย์เป็นผู้มีความถนัดเฉพาะด้าน ซึ่งอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมกำลังคนมาแต่เดิม แต่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ราษฎรผู้มีรายได้อาจมีจำนวนมากขึ้น สัมพันธ์กับการเติบโตของมหรสพการบันเทิงและการจัดงานประเพณีพิธีกรรม ซึ่ง ความสำคัญของวงปีพาทย์ในลักษณะของวงดนตรีที่ใช้ประกอบงานประเพณีในส่วนพิธีกรรมและมหรสพ การแสดง ทำให้นักปีพาทย์มีรายได้ที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการขยายตัวของ แรงงานอิสระ อีกทั้งการตื่นตัวในวัฒนธรรมด้านการดนตรีตามอย่างประเทศทางตะวันตก และการ ปฏิรูปสังคม ทำให้รัฐและชนชั้นสูงให้การสนับสนุนอาชีพนักปีพาทย์ ว่าเป็นตัวอย่างของอาชีพที่ประสบ ความสำเร็จและมีเกียรติในสังคม นักปีพาทย์จึงกลายเป็นผู้ประกอบอาชีพ ที่เป็นอิสระจากระบบการ ควบคุมกำลังคนก่อนการปฏิรูปการปกครองประเทศอย่างเป็นทางการ และเมื่อนักปีพาทย์กลายเป็นกิจ กรรมความบันเทิงเฉพาะกลุ่มในหมู่เจ้านายชั้นสูง เจ้านายชั้นสูงจึงให้การส่งเสริมนักปีพาทย์ในความ อุปถัมภ์ทำให้นักปีพาทย์ที่อยู่ในความอุปถัมภ์ มีโอกาสพัฒนาฝีมือในการบรรเลง และมีโอกาสในการ เลื่อนสถานะทางสังคม โดยเฉพาะการส่งเสริมของราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทั้งการตั้งกรมพิณ พาทย์หลวง และการพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่นักปีพาทย์ทำให้สภาพทางสังคมของนักปีพาทย์

ในความอุปถัมภ์โดดเด่นและส่งผลต่อการสืบสายสกุลนักปี่พาทย์ต่อมา ลักษณะดังกล่าวทำให้นักปี่พาทย์ที่อยู่ในความอุปถัมภ์พอใจที่จะอยู่ในการอุปถัมภ์มากกว่าที่จะออกไปประกอบอาชีพอิสระ

นักปี่พาทย์แม้จะมีสถานภาพที่โดดเด่นในสังคมไทยมาแต่เดิม แต่การศึกษาเรื่องสถานะของนักปี่พาทย์ในสังคมไทยยังไม่ปรากฏมากนัก ทั้งที่ความสำคัญของนักปี่พาทย์ในสังคมไทยทำให้รัฐให้การส่งเสริมสถานภาพของนักปี่พาทย์ มีบทความที่เขียนเกี่ยวกับนักปี่พาทย์ปรากฏในหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ มาตั้งแต่ทศวรรษที่ ๒๔๓๐ แต่ก็ไม่ปรากฏถึงการศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของนักปี่พาทย์ในสังคมไทยอย่างจริงจัง แม้ว่าในช่วงทศวรรษที่ ๒๔๗๐ จะมีการศึกษาเกี่ยวกับปี่พาทย์เรื่อง "ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์" ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณานุกาญจนาภิเษกสมรส ทรงนิพนธ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ แต่ก็ไม่ปรากฏถึงการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับนักปี่พาทย์ด้วย

งานเขียนเกี่ยวกับนักปี่พาทย์ที่ปรากฏในเวลาต่อมา จะเป็นลักษณะการบันทึกอัตชีวประวัติ เรื่องราวของนักปี่พาทย์มีบันทึกอยู่ในหนังสืองานศพของนักปี่พาทย์ มากกว่าจะเป็นงานเขียนที่ศึกษาเกี่ยวกับนักปี่พาทย์อย่างจริงจัง กระแสความนิยมในการบันทึกประวัตินักปี่พาทย์ลงในหนังสืองานศพแพร่หลายภายหลังทศวรรษที่ ๒๔๑๐ เป็นต้นมา ดังเช่น อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ขุนฉลาด ม็องวง (ส่วน ดุรยาชีวะ) (๒๔๑๒), งานพระราชทานเพลิงศพนายมี ทรัพย์เย็น (๒๔๑๖), หนังสืออนุสรณ์ จ.ส.อ. อรรถรงค์ โปรงน้ำใจ (๒๔๑๓), หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพร้อยเอกนพ ศรีเพ็ชรดี (๒๔๒๔), หนังสืองานฌาปนกิจศพนายเขียน ศุขสายชล (๒๔๒๕), หนังสืองานฌาปนกิจศพนายถิร ปี่เพราะ (๒๔๒๕), หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายเทียบ คงลายทอง (๒๔๒๕), เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการบันทึกประวัติของนักปี่พาทย์ลงในหนังสือที่ระลึกในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนักปี่พาทย์คนสำคัญ เช่น สุจิตร์จางวางทั่ว พาทย์โกศล (๒๔๒๔) ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสวันเกิดครบ ๑๐๐ ปีของจางวางทั่ว พาทย์โกศล, อนุสรณ์คำนึงในวาระฉลองรอบร้อยปีเกิดหลวงประดิษฐไพเราะ (๒๔๒๔), โสมส่องแสง : ชีวิตดนตรีไทยของมนตรี ตราโมท (๒๔๒๗) ซึ่งจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองอายุครบ ๘๔ ปี ของนายมนตรี ตราโมท เป็นต้น

ความสนพระทัยในด้านดนตรีไทยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และการส่งเสริมของรัฐบาลในการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านดนตรีไทย ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับดนตรีไทยและปี่พาทย์พัฒนามากยิ่งขึ้นภายหลังทศวรรษที่ ๒๕๑๐ เพราะถือว่าดนตรีไทยเป็นศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของประเทศ โดยเฉพาะการส่งเสริมของรัฐบาลในการตั้งหน่วยงานการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นแหล่งการศึกษาวิชาการทางด้านดนตรีไทย เช่น การเปิดสายวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี ๒๕๑๖ เพื่อผลิตศิลปินบัณฑิตด้านดนตรีไทยเป็นแห่งแรก และเปิดการศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยในระดับสูงเพิ่มขึ้นอีก เช่น การเปิด

สาขาวิชาวัฒนธรรมการศึกษาศึกษาวิชาเอกวัฒนธรรมการดนตรี สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ในระดับมหาบัณฑิต ในปี ๒๕๓๖ เป็นต้น การส่งเสริมวิชาการศึกษาด้านดนตรีไทยในระดับอุดมศึกษาดังกล่าว ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับดนตรีไทยและนักปี่พาทย์อย่างจริงจัง ทั้งในลักษณะของเอกสารการสอน และงานวิจัยต่าง ๆ เช่น "เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ดนตรีไทย ๑" ของ มนตรี ตราโมท (ม.ป.ป.) ซึ่งเป็นเอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยของคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย "นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ ๓๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์" (๒๕๓๐) ของพูนพิศ อมาตยกุลและคณะ โดยทุนวิจัยเพิ่มพูนประสิทธิภาพทางวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นงานรวบรวมประวัตินักดนตรีไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, "ปี่พาทย์ประชันวง" ในงานโครงการปริญญาโทศิลปกรรมศาสตรบัณฑิตไทย พ.ศ. ๒๕๓๕ ของนิสิตชั้นปีที่ ๕ สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ให้ความสำคัญในการอธิบายถึงประวัติความเป็นมาในการประชันวงปี่พาทย์ รวมทั้งลักษณะรูปแบบและกฎเกณฑ์ในการประชันวง เป็นต้น อย่างไรก็ตามการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับนักปี่พาทย์โดยตรงเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๓๐ โดยเฉพาะประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพด้านปี่พาทย์ และการสืบทอดวิชาการทางด้านปี่พาทย์ ซึ่งเป็นผลจากการส่งเสริมของรัฐบาลในด้านดนตรีไทย ขณะที่คนในสังคมมีความนิยมดนตรีตะวันตกแทนที่ดนตรีไทย ทั้งด้านการบันเทิงและงานประเพณีพิธีกรรม ดังวิทยานิพนธ์ของวิมาลา ศิริพงศ์ เรื่อง "การสืบทอดวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกศลและสกุลศิลป์บรรเลง" (๒๕๓๕) ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าทางด้านมานุษยวิทยา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านองค์กรทางดนตรี ลักษณะเชิงสัญลักษณ์และพิธีกรรมรวมทั้งรูปแบบทางด้านดนตรีของสกุลปี่พาทย์สำคัญ ๒ สกุล ที่ส่งผลต่อการสืบทอดสายสกุลปี่พาทย์ในสังคมไทยปัจจุบัน หรืองานวิจัยค้นคว้าเรื่อง "ดนตรีไทยในจังหวัดนครปฐม : การสำรวจและรวบรวมประวัตินักดนตรีไทย" (๒๕๓๕) ซึ่งเป็นการค้นคว้ารวบรวมประวัติของนักดนตรีไทย ในเขตจังหวัดนครปฐม และสำรวจข้อมูลด้านค่านิยมการมีวงดนตรีในงานประเพณีพิธีกรรมทั้งวงปี่พาทย์และวงดนตรีชนิดอื่น ซึ่งส่งผลต่อรายได้ของนักปี่พาทย์ งานวิจัยทั้ง ๒ เรื่อง นับว่าเป็นงานค้นคว้าที่ให้ประโยชน์ในด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะของนักปี่พาทย์ในสังคมไทยปัจจุบัน แต่ทั้งขาดการวิเคราะห์ถึงบริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อสถานะของนักปี่พาทย์ จึงไม่สามารถอธิบายสถานะของนักปี่พาทย์ได้อย่างชัดเจนนัก

การศึกษา "สถานภาพของนักปี่พาทย์ในสังคมไทย พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๕" ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงเป็นเรื่องแรก ในการศึกษาประวัติความสำคัญของนักปี่พาทย์และสถานภาพของนักปี่พาทย์ในสังคมไทยในรูปแบบที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ภาพประวัติศาสตร์ของนักปี่พาทย์ที่

เกี่ยวเนื่องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งยังนำไปสู่ความเข้าใจประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการบันเทิง ที่ทำให้เข้าใจสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ ในอีกแง่มุมหนึ่ง รวมทั้งความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพของนักปราชญ์ที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ อันส่งผลสืบเนื่องต่อสภาพและการสืบสายสกุลนักปราชญ์มาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาสภาพของนักปราชญ์ในสังคมไทย โดยศึกษาพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงทางสภาพของนักปราชญ์ตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ และให้ความสำคัญกับการศึกษาสภาพของนักปราชญ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางสภาพของนักปราชญ์เกิดขึ้นอย่างชัดเจน การศึกษาสภาพของนักปราชญ์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาสิ่งเหล่านี้คือ

๑. ศึกษาประวัติความเป็นมาของนักปราชญ์
๒. ศึกษาและวิเคราะห์สภาพของนักปราชญ์ช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๖
๓. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมซึ่งส่งผลต่อสภาพของนักปราชญ์
๔. วิเคราะห์ความสำคัญของนักปราชญ์ที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ต้องการศึกษาสภาพของนักปราชญ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๖ และชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างทางสภาพของนักปราชญ์ ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ของราชสำนักและเจ้านาย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักปราชญ์ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งสภาพของนักปราชญ์ทั้ง ๒ กลุ่มมีส่วนสำคัญต่อวิวัฒนาการการบันเทิงด้านปราชญ์

วิธีการค้นคว้าและวิจัย

การดำเนินการค้นคว้าและวิจัยเรื่อง "สภาพของนักปราชญ์ในสังคมไทย พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๖๘" ได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ซึ่งมีแนวการพรรณนาความโดยการวิเคราะห์ (Analytical Description) จากข้อเท็จจริง โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ค้นคว้าเอกสารที่หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้น และนอกจากนี้ยังได้ใช้เอกสารชั้นรองจากหนังสือรวมทั้งวิทยานิพนธ์จากห้องสมุดต่าง ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้ความสำคัญในการศึกษาสภาพของนักปีพาทย์ที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้มองเห็นภาพของนักปีพาทย์ที่ส่วนหนึ่งค่อย ๆ กลายเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอยู่ในความอุปถัมภ์ ทั้งสองกลุ่มนี้เป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นวัฒนธรรมทางการบันเทิงที่ค่อย ๆ เปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทและวิวัฒนาการของนักปีพาทย์ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านดนตรีไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย